

บทความวิจัย

วันที่รับบทความ:

27 มิถุนายน 2564

วันแก้ไขบทความ:

21 กันยายน 2564

วันตอบรับบทความ:

22 กันยายน 2564

จาตุรนต์ พิบูลย์* และ สุภาณิต วิเศษสาธิต

สำนักวิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์
จังหวัดนครศรีธรรมราช 80160

* ผู้เขียนหลัก อีเมลล์: chaturun.ph@mail.wu.ac.th

บทคัดย่อ

ชุมชนบ้านแหลมโพธิ์ เทศบาลตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นชุมชนชาวประมงที่ประสบปัญหาความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัยอันเนื่องมาจากการขยายตัวของชุมชนออกนอกเขตพื้นที่กรรมสิทธิ์การเช่าเพื่ออยู่อาศัยจากกรมธนารักษ์ งานวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ชุมชนเกิดความตระหนักและมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา เสนอความต้องการและสร้างแนวทางการพัฒนาชุมชนร่วมกันภายใต้ข้อจำกัดอย่างเหมาะสมผ่านกระบวนการออกแบบอย่างมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ภายใต้การสนับสนุนของภาคีร่วมระหว่างองค์กรรัฐ องค์กรท้องถิ่นและองค์กรทางการศึกษา ร่วมกันผลักดันให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งสามารถรวมกลุ่มกันเพื่อนำเสนอแผนพัฒนาชุมชนต่อองค์กรรัฐที่เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ที่ดินเพื่อขอเช่าระยะยาว และองค์กรรัฐที่มีหน้าที่สนับสนุนการส่งเสริมความมั่นคงทางที่อยู่อาศัย กระบวนการออกแบบอย่างมีส่วนร่วม ประกอบด้วย 1) การจัดทำฐานข้อมูลเพื่อการออกแบบ 2) การออกแบบอย่างมีส่วนร่วม 3) การนำเสนองาน และ 4) การขับเคลื่อนงานออกแบบสู่การนำไปใช้จริง ส่งผลให้มีผังชุมชนและแผนการพัฒนาที่อยู่อาศัยภายใต้โครงการบ้านมั่นคง ซึ่งทำให้ชุมชนได้รับสิทธิในการเช่าที่ดินในรูปแบบแปลงรวมภายใต้ชื่อ สหกรณ์บริการบ้านมั่นคงแหลมโพธิ์ จำกัด รวมถึงได้รับงบประมาณสนับสนุนจำนวน 5,311,000 บาท โดยแบ่งเป็นงบอุดหนุนการพัฒนาที่อยู่อาศัย 2,820,000 บาท งบปรับปรุงสาธารณูปโภคชุมชน 2,350,000 บาท และงบบริหารจัดการปรับปรุงชุมชน 141,000 บาท จากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ในการปรับปรุงซ่อมแซมบ้าน โดยแบ่งเป็นบ้านที่ต้องปรับปรุงซ่อมแซม จำนวน 50 ครัวเรือน บ้านที่สร้างใหม่ จำนวน 13 ครัวเรือนและบ้านที่มั่นคงแล้วจำนวน 4 ครัวเรือน รวมทั้งสิ้น 67 ครัวเรือน ทำให้ชุมชนมีความเชื่อมั่นในกระบวนการออกแบบอย่างมีส่วนร่วมที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่เป็นรูปธรรม

คำสำคัญ:

จังหวัดสุราษฎร์ธานี
ชุมชนบ้านแหลมโพธิ์
การออกแบบวางแผน
ที่ดินของรัฐ
ผังชุมชน

Research Article

Received:

27 June 2021

Received in revised form:

21 September 2021

Accepted:

22 September 2021

Chaturun Phiboon* and Supanit Wisetsathon

School of Architecture and Design, Walailak University, Nakhon Si Thammarat Province, 80160 Thailand

* Corresponding author's E-mail: chaturun.ph@mail.wu.ac.th

Abstract

Ban Laem Pho village, Phum Rieng, Chaiya district, Surat Thani province, a fishing community, has faced a housing security problem due to the expansion of the community beyond the leased area from The Treasury Department. The objectives of this research are to first raise awareness of the community and encourage local participation in issue analysis, and secondly, to facilitate the collaborative process of collecting requirements for community development, notwithstanding the community's limitations. The participatory principles include the involvement of local people, the support of joint parties, namely, government organizations, local offices, and educational organizations. The collaboration can strengthen the community in the way that they can suggest a community development plan to government organizations, especially, the ones owning the land for long-term leases. Concurrently, government organizations need to provide support to housing security. In the participation of the design process, there are four steps: 1) creating a database for design; 2) engaging design; 3) presentations and 4) driving the design from master plan to action. The creation of the master plan was made by community co-design, under the support of cooperation between government agencies, local, and educational organizations. The cooperation has strengthened the community and enabled an initial proposal of the community plan to responsible governmental agencies, which has successfully generated subsequent objective implementation. The community's proposal resulted in governmental subsidization of 5,311,000 Baht, equating: 2,820,000 Baht of housing development, 2,350,000 Baht of infrastructure improvement, 141,000 Baht for community administration from the Community Organizations Development Institute (CODI). The results include 50 renovated houses, 13 new houses, 4 stable houses, totaling 67 households. In conclusion, the community has developed confidence in the participatory project for effective changes.

Keywords:

Surat Thani province
Ban Laem Pho community
Urban design
Master plan
Community planning

บทนำ

ท่ามกลางกระแสโลกในศตวรรษที่ 21 การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ การอพยพย้ายถิ่นฐาน และปัญหาที่ท้าทายสำหรับการพัฒนาประเทศไทยไปสู่การเป็นประเทศที่มีความมั่นคงมั่งคั่งยั่งยืนในระยะยาว ประเทศไทยจึงต้องเร่งพัฒนาปัจจัยพื้นฐานที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน ซึ่งปัญหาที่อยู่อาศัยยังคงเป็นปัญหาสำคัญสำหรับประเทศไทย

จากการสำรวจข้อมูลสถานะเศรษฐกิจและสังคมในปี พ.ศ. 2563 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (National Statistical Office, 2020) พบว่า ประเทศไทยมีจำนวนครัวเรือนประมาณ 22.30 ล้านครัวเรือน โดยเป็นครัวเรือนที่มีกรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัยประมาณ 16.43 ล้านครัวเรือน และกลุ่มที่ยังไม่มีกรรมสิทธิ์ ประมาณ 5.87 ล้านครัวเรือน ซึ่งในกลุ่มนี้เป็นครัวเรือนที่ต้องการความช่วยเหลือด้านที่อยู่อาศัยประมาณ 2.73 ล้านครัวเรือน รัฐบาลจึงกำหนดให้การพัฒนาที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อยให้มีความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัยเป็นนโยบายเร่งด่วน โดยมอบหมายให้กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ดำเนินการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อย โดยบูรณาการกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและภาคเอกชนภายใต้แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาที่อยู่อาศัย 20 ปี (พ.ศ. 2560 – 2579) ซึ่งแบ่งเป้าหมายออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้มีรายได้น้อยทั่วไปที่ยังไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัย ดำเนินการโดยการเคหะแห่งชาติ (กคช.) จำนวน 2,271,080 ครัวเรือน และแผนพัฒนาที่อยู่อาศัยผู้มีรายได้น้อย (เมืองและชนบท) ดำเนินการโดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) มีจำนวนครัวเรือนในชุมชนแออัด ชุมชนบุกรุก ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัย ทั้งในพื้นที่เมืองและชนบท รวม 1,053,702 ครัวเรือน ประกอบไปด้วย 2 แผนงานหลัก ได้แก่ แผนพัฒนาที่อยู่อาศัยชุมชนแออัดและผู้มีรายได้น้อยในเมือง 701,702 ครัวเรือน และแผนพัฒนาที่อยู่อาศัยผู้มีรายได้น้อยในชนบท 352,000 ครัวเรือน โดยจาก 2 แผนงานที่สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) เป็นผู้ดำเนินการ แผนงานบ้านมั่นคงเป็นแผนงานที่มีจำนวนครัวเรือนที่ประสบปัญหามากที่สุด จำนวน 690,000 ครัวเรือน จึงเป็นปัจจัยสำคัญในการเข้าร่วมดำเนินโครงการในครั้งนี้ (Ministry of Social Development and Human Security, 2017)

“โครงการบ้านมั่นคง” เริ่มดำเนินงาน มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546 รัฐบาลได้มอบหมายให้สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) เป็นผู้ดูแลโดยมีเป้าหมายเพื่อแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อยในเมืองและชนบททั่วประเทศ สร้างความมั่นคงในการครอบครองที่ดิน พัฒนาระบบสาธารณูปโภค สิ่งแวดล้อมชุมชน เศรษฐกิจ สังคม พัฒนาที่อยู่อาศัย ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและความสามารถในการจัดการของชุมชน การดำเนินงานในโครงการบ้านมั่นคง มีแนวทางสำคัญเพื่อให้คนในชุมชนเจ้าของโครงการเป็นแกนหลัก

ในการแก้ไขปัญหาและจัดการตนเอง โดยมีภาครัฐและหน่วยงานท้องถิ่นให้การสนับสนุน เพื่อแก้ไขปัญหา จัดการตนเองด้านที่อยู่อาศัย และพัฒนาคุณภาพชีวิตร่วมกันของคนในชุมชน เกิดการแก้ไขปัญหาของชุมชนอย่างเป็นระบบในเมืองและชนบท ทำให้คนจนมีความมั่นคงในที่อยู่อาศัย มีรูปธรรมและรูปแบบการแก้ไขปัญหาที่หลากหลาย เกิดการพัฒนาที่มีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย (Community Organizations Development Institute, 2018) รวมถึงมีแนวคิดในการสร้างภาคีความร่วมมือทางวิชาการเพื่อใช้แก้ปัญหาดังกล่าว โดยสร้างภาคีเครือข่าย 3 ภาคี ได้แก่ หน่วยงาน/กลุ่มวิชาการ หน่วยงานภาครัฐ และองค์กรชุมชน เพื่อร่วมกันพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืนและมีทิศทางภายใต้การดูแลและสนับสนุนงบประมาณจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)

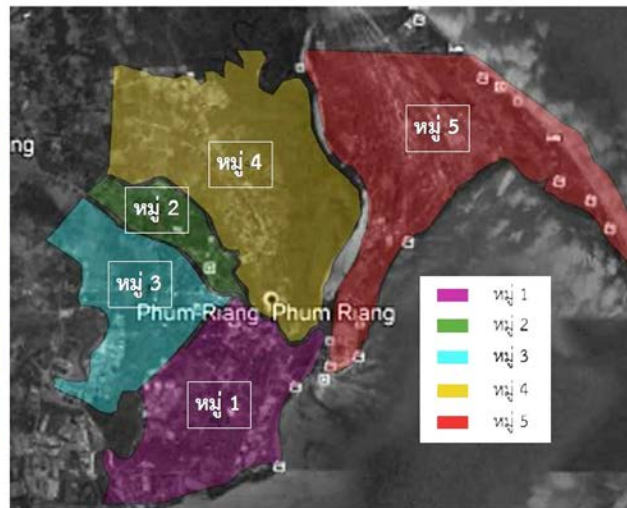
จากการสำรวจข้อมูลชุมชนแออัดทั่วประเทศของการเคหะแห่งชาติ ปี พ.ศ. 2562 พบว่า ภาคใต้มีจำนวนผู้มีรายได้น้อยจำนวน 19,601 ครัวเรือน สูงเป็นอันดับ 3 ของประเทศ จังหวัดสุราษฎร์ธานีเป็นจังหวัดที่มีจำนวนผู้มีรายได้น้อยในภาคใต้ เป็นอันดับ 4 รองจากจังหวัดนครราชสีมา จังหวัดสงขลา และจังหวัดปัตตานี ตามลำดับ (National Housing Authority, 2019) ซึ่งจากแผนพัฒนาจังหวัดสุราษฎร์ธานี 20 ปี ได้กล่าวถึงแนวทางการพัฒนาด้านสังคม และคุณภาพชีวิตในหลายด้าน ได้แก่ การสร้างเมืองให้น่าอยู่ เป็นเมืองสีเขียว อารยสถาปัตย์ การใช้ที่ดิน อาคาร ผังเมือง ผังชุมชน เป็นต้น (The Surat Thani Provincial, 2017)

ตำบลพุมเรียงเป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชนที่สำคัญของอำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นชุมชนที่มีความเจริญรุ่งเรืองในอดีตมีการตั้งถิ่นฐานทางประวัติศาสตร์เมืองเก่าไชยา มีความหลากหลายทางพหุวัฒนธรรม ไทย-พุทธ ไทย-มุสลิม ซึ่งหลังจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง สงคราม สงครามให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสภาพเศรษฐกิจทำให้กิจกรรมที่เกิดขึ้นในเมืองมีการเปลี่ยนแปลง ในปัจจุบันเขตเทศบาลตำบลพุมเรียง มีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 2,448 ครัวเรือน มีความหนาแน่นของประชากรเฉลี่ย 235 คน/ตารางกิโลเมตร การประกอบอาชีพส่วนใหญ่เป็นการประมงขนาดเล็ก การเลี้ยงปลา หอยแครง และกุ้งกุลาดำในกระชัง และการจ้างแรงงานของคนในชุมชนในโรงงานอุตสาหกรรม และมีการตั้งบ้านเรือนอยู่เกือบตลอดคลองพุมเรียง โดยแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 5 หมู่ 9 ชุมชน (Vichit, 2016) ดังภาพที่ 1

ทั้ง 9 ชุมชน ในตำบลพุมเรียงมีพื้นที่บางส่วนของที่อยู่อาศัยอยู่ในสถานะบุกรุกที่ดินของรัฐ และการเช่ากรรมสิทธิ์ที่ดินวัดเพื่อการอยู่อาศัย โดยเฉพาะใน 3 ชุมชนหลัก ได้แก่ ชุมชนบ่อเต็อ ชุมชนหัวโอบ และชุมชนบ้านแหลมโพธิ์ ดังภาพที่ 2 ซึ่งถือว่าเป็นพื้นที่ที่มีความไม่มั่นคงด้านที่อยู่อาศัยและต้องได้รับการแก้ไขจากภาครัฐและเอกชน โดยเมื่อพิจารณาต้นทุนด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมของทั้ง 3 ชุมชน พบว่า ชุมชนบ้านแหลมโพธิ์มีจำนวนครัวเรือนของผู้เดือดร้อนน้อยกว่าชุมชนบ่อเต็อ แต่เป็นชุมชนที่ประสบปัญหาข้อพิพาทด้านที่ดินในกรรมสิทธิ์

หน่วยงานการปกครองชุมชนต่างๆ ในเทศบาลตำบลพุมเรียง

หมู่ 1	ชุมชนบ้านบ่อนา	270 ครัวเรือน
	ชุมชนบ้านกลาง	263 ครัวเรือน
	ชุมชนบ้านล่าง	260 ครัวเรือน
หมู่ 2	ชุมชนบ้านบ่อเค็ด	248 ครัวเรือน
	ชุมชนบ้านหัวโอ	236 ครัวเรือน
หมู่ 3	ชุมชนบ้านหมือ	542 ครัวเรือน
หมู่ 4	ชุมชนบ้านหมือบัว	219 ครัวเรือน
หมู่ 5	ชุมชนบ้านแหลมโพธิ์	196 ครัวเรือน
	ชุมชนบ้านแหลมทราย	214 ครัวเรือน

ภาพที่ 1 ขอบเขตการปกครองของชุมชนเทศบาลตำบลพุมเรียง

ภาพที่ 2 ตำแหน่งชุมชนที่มีความเดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัย

ของรัฐบาลทั้งหมด รวมถึงความพร้อมของผู้นำภายในชุมชนที่ต้องการให้ชุมชนเกิดการพัฒนามีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยเฉพาะด้านความมั่นคงในที่อยู่อาศัย ดังนั้นพื้นที่ชุมชนบ้านแหลมโพธิ์จึงเป็นพื้นที่นำร่องในการพัฒนาและผลักดันสู่กระบวนการ “บ้านมั่นคง” ในเงื่อนไขของการพิจารณาความไม่มั่นคงด้านที่ดินของชุมชน ที่ปลูกสร้างที่อยู่อาศัยในลักษณะการบุกรุกที่ดินของรัฐ (ภายใต้กรรมสิทธิ์ของกรมธนารักษ์) โดยใช้การสร้างกระบวนการออกแบบในการวางแผนชุมชนอย่างมีส่วนร่วม เพื่อให้ได้ผังชุมชนที่สามารถนำไปสู่การใช้ได้จริงอย่างถูกต้องเหมาะสม

สถานการณ์ที่เป็นอยู่เดิม

ชุมชนบ้านแหลมโพธิ์ ตั้งอยู่หมู่ที่ 5 ของตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ทิศเหนือติดกับหมู่บ้านแหลมทราย

ทิศตะวันออกติดกับทะเล ทิศใต้ติดกับกุโบร์ และทิศตะวันตกติดกับคลองใหญ่พุมเรียง (Netawong, 2015) มีพื้นที่โดยรวมประมาณ 6 ไร่ บริบทของพื้นที่โดยรอบเป็นบริเวณที่มีชายหาดและวิวทิวทัศน์ที่สวยงาม เป็นที่ตั้งของสวนสาธารณะเฉลิมพระเกียรติ 84 พรรษา มีร้านอาหารและร้านขายของทะเลสด ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำการประมงเป็นหลัก รวมถึงอาชีพค้าขายและรับจ้างทั่วไป ชุมชนตั้งถิ่นฐานตั้งแต่ปี พ.ศ. 2515 เป็นลักษณะของชุมชนชาวประมงบริเวณปากคลองพุมเรียง โดยพื้นที่ชุมชนบ้านแหลมโพธิ์ถูกประกาศให้เป็นพื้นที่ราชพัสดุในปี พ.ศ. 2528 และมีสะพานเชื่อมกับตำบลพุมเรียง ทำให้มีความเจริญเข้ามายังพื้นที่ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2529 กรมธนารักษ์ได้เปิดเช่าพื้นที่ของชุมชนบ้านแหลมโพธิ์ในสัญญาชุดที่ 1 ซึ่งคนในชุมชนเข้ามาจับจองพื้นที่เพิ่มขึ้นทำให้ในปี พ.ศ. 2550 กรมธนารักษ์ได้ให้เช่าพื้นที่เพิ่มในสัญญาชุดที่ 2 ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นการเช่าที่ดินตามสิ่งปลูกสร้าง

ที่ครอบครองเท่านั้น จึงไม่มีการจัดวางผังชุมชน มีเพียงหน่วยงานส่วนท้องถิ่นที่สนับสนุนระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ ได้แก่ ถนน ซอย ระบบการดูแลสุขภาพชุมชน เท่านั้น ปัจจุบันมีจำนวนผู้อยู่อาศัยทั้งสิ้น 196 ครอบครัว และมีประชากรจำนวน 384 คน โดยอาศัยอยู่ในพื้นที่ซอย 1 และซอย 2 จำนวน 123 ครอบครัว และพื้นที่ซอย 3 จำนวน 73 ครอบครัว ซึ่งภาพรวมที่ตั้งชุมชนบ้านแหลมโพธิ์ (ภาพที่ 3)

การถือครองกรรมสิทธิ์ที่ดินของชุมชนบ้านแหลมโพธิ์แบ่งเป็น ที่ราชพัสดุ กรมทางหลวง และกรมเจ้าท่า จากภาพที่ 4 จะเห็นได้ว่าร้อยละ 54 ของพื้นที่เป็นพื้นที่ที่ยังไม่มีสัญญาเช่าในที่ดินของรัฐ โดยที่เหลืออีกร้อยละ 46 เป็นพื้นที่ที่ได้รับกรรมสิทธิ์ในการเช่าที่ดินจากหน่วยงานรัฐเรียบร้อยแล้ว

จากการลงพื้นที่สำรวจเบื้องต้นร่วมกับเจ้าหน้าที่ของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ในประเด็นที่อยู่อาศัยและการถือกรรมสิทธิ์ของที่ดินและการวิเคราะห์ผังชุมชนทำมือของคนในชุมชนสามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มหลัก ๆ ได้แก่ กลุ่มที่ 1 เป็นผู้ได้สิทธิ์ในการเช่าที่ดินราชพัสดุจากกรมธนารักษ์ซึ่งเป็นที่ดินที่อยู่ในซอย 1 และ 2 แต่ขาดการซ่อมแซมบ้านพักอาศัยให้มีความมั่นคงแข็งแรง และกลุ่มที่ 2 เป็นผู้ที่ยังไม่ได้รับสิทธิ์ในการเช่าที่ดิน (พื้นที่บุกรุก) โดยทั้งหมดเป็นที่ดินในซอย 3 (ภาพที่ 5)

ลักษณะทางกายภาพของกลุ่มที่ 1 จะมีระบบสาธารณูปโภคที่ดี มีระบบทางสัญจรที่ชัดเจน มีถนนเป็นคอนกรีตเสริมเหล็กกว้าง 4 เมตร แบ่งขอบเขตของบ้านแต่ละหลังชัดเจน มีบ้านเลขที่ ลักษณะของที่พักอาศัยมีความมั่นคงแข็งแรง มีระบบประปาชุมชนและมีไฟฟ้าจากการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคทุกครัวเรือน โดยลักษณะของการ

อยู่อาศัยมีหลายรูปแบบ เช่น อยู่อาศัยเอง ปล่อยเช่า เป็นบ้านพักสำหรับคนงานในพื้นที่ เป็นต้น กลุ่มที่ 2 มีระบบทางสัญจรเฉพาะถนนทางเข้าหลักที่เป็นคอนกรีตเสริมเหล็กกว้าง 4 เมตร มีการปลูกสร้างที่อยู่อาศัยกระจายตัวไม่เป็นระเบียบ ไม่มีทางสัญจรภายในที่ชัดเจน จากการประเมินทางกายภาพเบื้องต้นของที่พักอาศัยในกลุ่มที่ 2 (ภาพที่ 6) พบว่ามีการปลูกสร้างบ้านที่ใช้โครงสร้างหลักเป็นคอนกรีตและไม้ ร้อยละ 81 รองลงมาเป็นโครงสร้างไม้และผาจาก ร้อยละ 10 โครงสร้างไม้และสังกะสี ร้อยละ 8 โครงสร้างไม้ ร้อยละ 1 ตามลำดับ รวมถึงจากการประเมินสภาพของบ้านพักอาศัยพบว่าบ้านพักอาศัยที่มีสภาพแข็งแรง ร้อยละ 41 บ้านที่ต้องซ่อมแซม ร้อยละ 36 บ้านที่มีลักษณะเป็นครัวซ้อน ร้อยละ 13 บ้านที่ต้องการก่อสร้างใหม่ ร้อยละ 5 และบ้านที่ต้องการต่อเติม ร้อยละ 5 ตามลำดับ

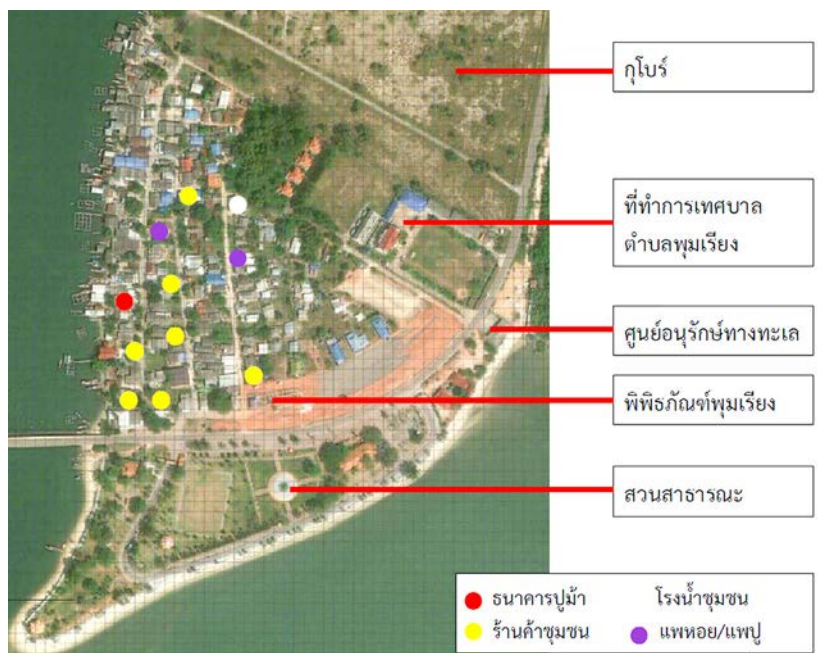
จากแผนที่ทำมือในภาพที่ 7 พบว่า ชุมชนบ้านแหลมโพธิ์ในพื้นที่กลุ่มที่ 2 ในซอย 3 เป็นพื้นที่ที่ยังไม่ได้ถือกรรมสิทธิ์เช่าที่ดินจากราชพัสดุ เนื่องจากเป็นกลุ่มชาวบ้านที่ขยายตัวออกมาจากพื้นที่ซอยที่ 1 และ 2 เดิม และกลุ่มชาวบ้านที่มีการย้ายถิ่นฐานจากพื้นที่อื่น ทำให้สภาพของที่อยู่อาศัยในพื้นที่ซอย 3 มีการตั้งตำแหน่งที่พักอาศัยอย่างกระจัดกระจาย ไม่มีขอบเขตบ้านและเส้นทางสัญจรภายในที่ชัดเจน ซึ่งจากการไม่มีกรรมสิทธิ์เช่าที่ดินนี้จึงทำให้ไม่ได้รับการสนับสนุนด้านสาธารณูปโภคพื้นฐานจากหน่วยงานรัฐ ได้แก่ ระบบไฟฟ้า ประปา รวมไปถึงระบบการระบายน้ำของชุมชน ทำให้ในช่วงฤดูฝนจะไม่สามารถระบายน้ำได้เกิดการท่วมขังของน้ำ ส่งผลต่อสุขลักษณะที่ไม่ดีต่อการอยู่อาศัยของคนในชุมชน

จากข้อมูลข้างต้น ประเด็นปัญหาของชุมชนที่ต้องได้รับการแก้ไขและสภาพของชุมชน (ภาพที่ 8) มีดังนี้ 1) ปัญหาการถือ

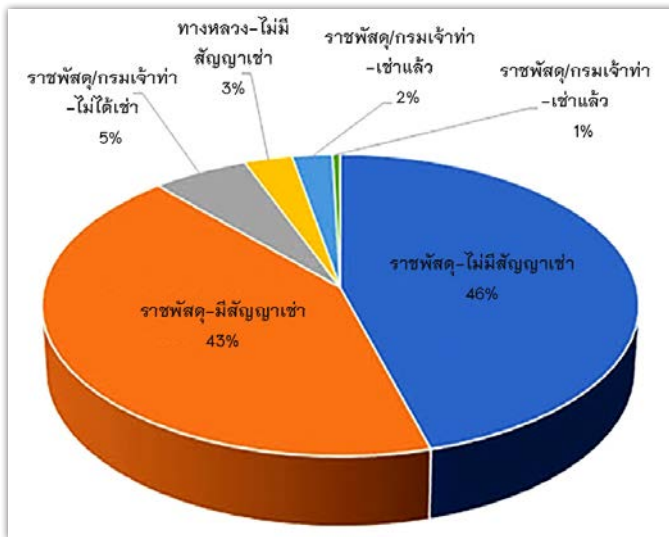
(ก)

(ข)

ภาพที่ 3 (ก) ขอบเขตที่ตั้งชุมชน ที่ดิน ถนน ซอย ของชุมชนบ้านแหลมโพธิ์ และ (ข) สถานที่สำคัญรอบ ๆ พื้นที่ชุมชนบ้านแหลมโพธิ์

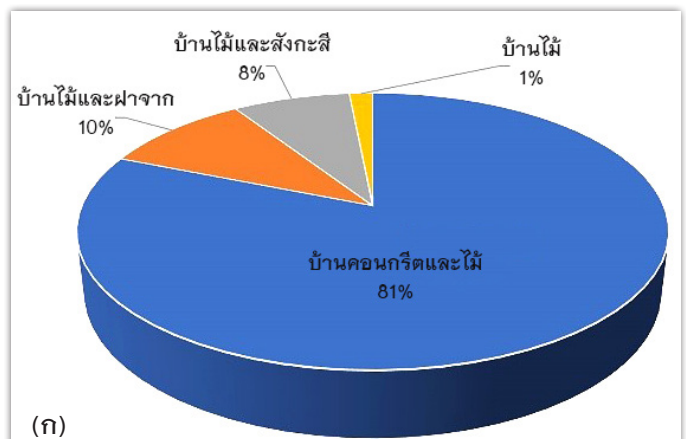

ภาพที่ 4 แผนภูมิแสดงการถือครองที่ดินในชุมชนบ้านแหลมโพธิ์

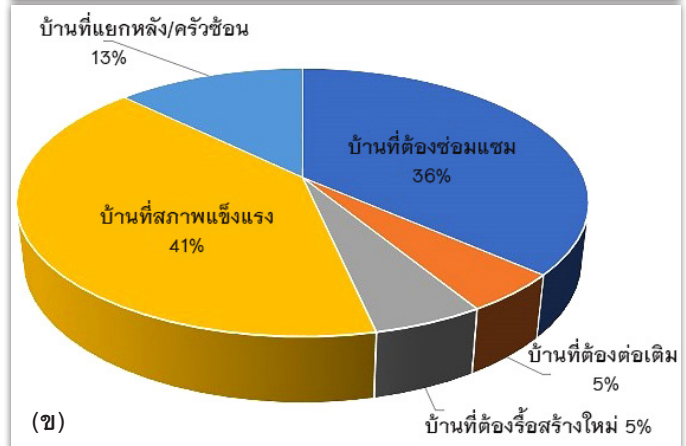

ภาพที่ 5 ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่กลุ่มที่ 1 (ซอย 1 และ 2) ที่เป็นผู้ได้รับสิทธิในการเช่าที่ดิน และกลุ่มที่ 2 (ซอย 3) เป็นผู้ที่ยังไม่ได้รับสิทธิในการเช่าที่ดิน

ครองกรรมสิทธิ์ที่ดิน ได้แก่ การสร้างบ้านพักอาศัยบนที่ดินของตนเอง ยังไม่มีการถือครองที่ดิน 2) ปัญหาด้านระบบโครงข่ายการสัญจรภายในชุมชน ได้แก่ ไม่มีถนนภายในชุมชนที่ชัดเจน 3) ปัญหาการขาดสาธารณูปโภค ได้แก่ ระบบไฟฟ้าที่ต้องอาศัยการต่อพ่วงจากบ้านในซอย 2 ระบบประปาชุมชน การระบายน้ำและการจัดการขยะ และ 4) ปัญหาความมั่นคงของที่พักอาศัย ได้แก่ ลักษณะของบ้านพักอาศัยที่ปลูกสร้างด้วยวัสดุที่ไม่คงทนถาวร และมีสภาพทรุดโทรม

(ก)

(ข)

ภาพที่ 6 (ก) แผนภูมิแสดงลักษณะทางกายภาพของที่พักอาศัยในชุมชน และ (ข) แผนภูมิแสดงสภาพความมั่นคงแข็งแรงของบ้านพักอาศัย

กระบวนการที่ใช้ในการเปลี่ยนแปลงและการยอมรับของชุมชนเป้าหมาย

ภาคีหลักในการทำงาน ได้แก่ ชาวบ้านชุมชนบ้านแหลมโพธิ์ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) สถาบันการศึกษาและภาคีร่วม ได้แก่ กรมธนารักษ์ในฐานะผู้ถือครองกรรมสิทธิ์ที่ดินและเทศบาลตำบลพุมเรียงในฐานะหน่วยงานของรัฐผู้ดูแลในพื้นที่ประเด็นปัญหาของชุมชนที่ต้องการได้รับการแก้ไขจะเกี่ยวข้องกับกรมธนารักษ์ เกี่ยวกับหลักเกณฑ์และเงื่อนไขของการขอเช่าที่ดิน ดังนี้ 1) การคืนพื้นที่บางส่วนให้กับเทศบาลตำบลพุมเรียงเพื่อนำไปใช้ประโยชน์เพื่อส่วนรวม 2) การจัดให้มีพื้นที่ส่วนกลางเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนที่ดี และ 3) การถือกรรมสิทธิ์ที่ดินจะต้องเป็นไปในลักษณะของการเช่าที่ดินแปลงรวม เพื่อให้ง่ายต่อการจัดการและการพัฒนาด้านสาธารณูปโภค รวมถึงการป้องกันการเกิดความแออัดของชุมชนในอนาคต

เกณฑ์การคัดกรองผู้ที่สามารถเข้าร่วมโครงการบ้านมั่นคง มีดังนี้ 1) เงื่อนไขโครงการบ้านมั่นคง คือ ต้องเป็นผู้ที่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง และต้องเป็นผู้ที่มีความไม่มั่นคงทางที่อยู่อาศัย

ภาพที่ 7 แผนที่ทำมือโดยผู้นำชุมชน

ภาพที่ 8 (ก) การสร้างบ้านบนที่ดินที่ตนเองยังไม่มีกรรมสิทธิ์ถือครอง (ข) ระบบเส้นทางสัญจรในชุมชน (ค) ระบบไฟฟ้าภายในชุมชนที่ต้องต่อพ่วงจากบ้านในซอย 2 และ (ง) รูปแบบสิ่งปลูกสร้างที่ไม่คงทนถาวร

เช่น ไม่มีบ้าน การเช่าบ้าน การปลูกบ้านในลักษณะบุกรุกกรรมสิทธิ์ที่ดิน เป็นต้น 2) เงื่อนไขโดยชุมชน คือ ต้องเป็นผู้ที่อาศัยอยู่จริงในชุมชน อยู่อาศัยในชุมชนต่อเนื่องไม่ต่ำกว่า 5 ปี และมีความประสงค์ที่จะเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ของชุมชน เพื่อจัดตั้งเป็น

นิติบุคคลในการทำสัญญาเช่าที่ดินแปลงรวมกับกรมธนารักษ์ จากเกณฑ์การคัดกรอง ทำให้มี 94 ครัวเรือน ที่สามารถเข้าร่วมโครงการบ้านมั่นคงได้จากทั้งหมด 196 ครัวเรือน โดยแบ่งเป็น 21 ครัวเรือน ในพื้นที่กลุ่มที่ 1 ในซอย 1 และ 2 ที่ต้องการ

ปรับปรุงซ่อมแซมบ้านเพื่อให้เกิดความมั่นคง และ 73 ครัวเรือนในพื้นที่กลุ่มที่ 2 ในซอย 3 (พื้นที่บุกรุก) ที่เข้าร่วมกระบวนการออกแบบวางผังชุมชนอย่างมีส่วนร่วม โดยกระบวนการที่ใช้ทำงานร่วมกันระหว่างภาคีหลัก มีขั้นตอนของการดำเนินงาน ดังนี้

1. การจัดทำฐานข้อมูลเพื่อการออกแบบ ภาคีหลักได้ร่วมประชุมเพื่อวางแผนการดำเนินงานร่วมกันภายใต้พื้นฐานการสร้าง ความเข้าใจในโครงการและการกำหนดบทบาทหน้าที่ของภาคีแต่ละฝ่ายเพื่อให้ได้ฐานข้อมูลทางกายภาพของชุมชนที่เกี่ยวข้อง และนำมาใช้ในกระบวนการการออกแบบอย่างมีส่วนร่วม โดยแบ่งขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 จัดทำแผนที่ทำมือ การระบุตำแหน่งของบ้านพักอาศัยและระบบโครงข่ายพื้นฐาน ได้แก่ ตำแหน่งถนน จุดรวมคนในชุมชน เป็นต้น โดยนำภาพถ่ายทางอากาศเข้ามาสนับสนุนในการระบุที่ตั้งของบ้านพักอาศัยในชุมชนที่เป็นปัจจุบันเพื่อให้เข้าใจได้ง่ายมากขึ้น

ขั้นตอนที่ 2 จัดระบบการเรียกชื่อ เพื่อให้ข้อมูลถูกจัดเก็บอย่างเป็นระบบและเป็นข้อมูลที่มีความเข้าใจร่วมกันในชุมชน ได้แก่ เส้นถนน หมายเลขบ้านแต่ละหลัง เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 3 สร้างเกณฑ์ในการประเมินสภาพบ้าน โดยการประชุมระหว่างภาคีเพื่อทำความเข้าใจในประเด็น “ความมั่นคง” ของบ้านเป็นการเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนเสนอความคิดเห็นส่วนบุคคล ในการสร้างตัวชี้วัดความแข็งแรงมั่นคงด้านกายภาพของที่อยู่อาศัย จากนั้นใช้เครื่องมือ “ภาพถ่าย” ของบ้านพักอาศัยในมุมต่าง ๆ ในลักษณะการผสมกันระหว่างภาพถ่ายจริงจากในชุมชน และภาพถ่ายบ้านจากแหล่งต่าง ๆ ซึ่งจะมีลักษณะทางกายภาพที่แตกต่างกัน จากนั้นจึงให้สมาชิกในชุมชนจำแนกภาพออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ บ้านมั่นคง บ้านที่ต้องการปรับปรุงซ่อมแซม และบ้านสภาพไม่มั่นคง โดยการประเมินสภาพความแข็งแรงของสิ่งปลูกสร้างตามหลักการทางวิชาการด้วยวิธีตรวจพินิจ (Department of Public Works and Town & Country Planning, 2012)

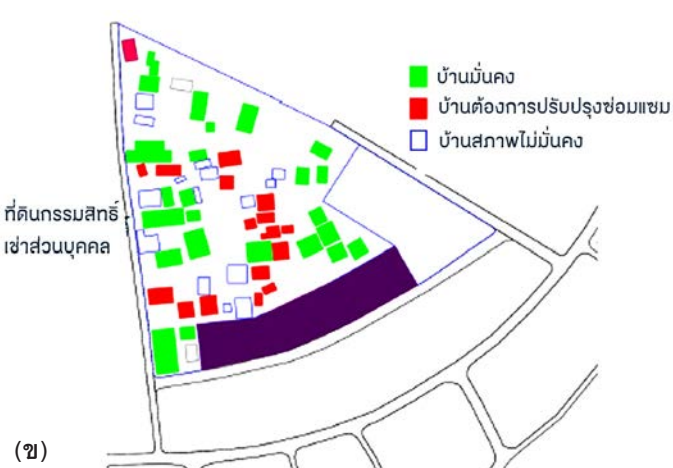
ขั้นตอนที่ 4 การลงพื้นที่สำรวจ โดยใช้กระบวนการเก็บข้อมูลโดยชาวบ้านในชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วม และมีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งในการร่วมกันแก้ไขปัญหาชุมชนของตนเองให้ดีขึ้น โดยอาศัยชุดเครื่องมือการเก็บข้อมูลในลักษณะแบบสำรวจที่สรุปจากการประชุมเสวนาในขั้นตอนที่ 3 และผ่านการทดลองใช้งานเบื้องต้นเพื่อทำการเก็บตำแหน่งที่ตั้งขอบเขตการครองที่ดินของแต่ละครัวเรือน การเก็บข้อมูลด้านพฤติกรรมการใช้ประโยชน์พื้นที่ของคนในชุมชน การระบุเส้นทางสัญจรในการเข้าถึงที่พักอาศัยแต่ละหลัง มีการสอบถามพฤติกรรมการใช้งานภายในพื้นที่ต่าง ๆ ของชุมชน เพื่อให้ทราบถึงการเชื่อมต่อของโครงข่ายที่สำคัญ เช่น ระบบทางสัญจรภายในชุมชน การเข้าถึงที่พักอาศัย (ภาพที่ 9)

ผลการประเมินสภาพความมั่นคงของที่พักอาศัย (ตารางที่ 1) ทั้ง 3 รูปแบบ จากบ้านที่ลงสำรวจ จำนวน 73 ครัวเรือนในพื้นที่ซอย 3 สามารถแบ่งออกเป็น บ้านที่ต้องซ่อมแซม จำนวน 50 ครัวเรือน บ้านที่ต้องสร้างใหม่ จำนวน 13 ครัวเรือน และบ้านที่มั่นคงแล้ว (ปรับปรุงเฉพาะระบบสาธารณูปโภค) จำนวน 4 ครัวเรือน โดยมีบ้านพักอาศัยในชุมชนพื้นที่ซอย 3 จำนวน 6 ครัวเรือน ที่ยังไม่เข้าร่วมโครงการเนื่องจากยังไม่เชื่อมั่นในโครงการนี้ โดยข้อสังเกตที่พบ คือ ครัวเรือนที่มีสภาพบ้านที่ค่อนข้างมั่นคงส่วนใหญ่ต้องการของบประมาณไปใช้ในการต่อขยายพื้นที่อาศัยเพิ่มเติมหรือสร้างห้องใหม่ที่ถูกละเลยมากขึ้น และคนในชุมชนที่มีบ้านในลักษณะครอบครัวย้าย ต้องการที่จะปรับปรุงขยายพื้นที่เดิมให้เป็นสัดส่วนมากขึ้น เช่น มีห้องนอนแยก มีพื้นที่ทำครัว พื้นที่ทำงาน เป็นต้น

ข้อมูลและความต้องการที่สะท้อนจากการรับฟังความคิดเห็นภายในชุมชน ที่เป็นไปในทิศทางเดียวกันระหว่างแต่ละภาคีประกอบด้วย ระบบโครงข่ายเส้นทางสัญจรภายในชุมชนที่ชัดเจน ขนาดความกว้างของถนนที่สามารถให้รถยนต์เข้าถึงได้กรณีเกิดเหตุฉุกเฉิน และในบางเส้นทางสามารถให้จักรยานยนต์เข้าถึงที่พักอาศัยแต่ละหลังได้ การแก้ปัญหาเรื่องระบบการระบายน้ำเสียในชุมชน รวมไปถึงต้องการพื้นที่ส่วนกลางที่สมาชิกในชุมชนสามารถ

(ก)

(ข)

ภาพที่ 9 (ก) กิจกรรมการระบุตำแหน่งที่ตั้งของบ้านพักและเส้นทางสัญจรเดิม และ (ข) ผังแสดงผลการประเมินความมั่นคงของที่พักอาศัยในชุมชน

ตารางที่ 1 การประเมินสภาพบ้านพักอาศัยในชุมชนบ้านแหลมโพธิ์

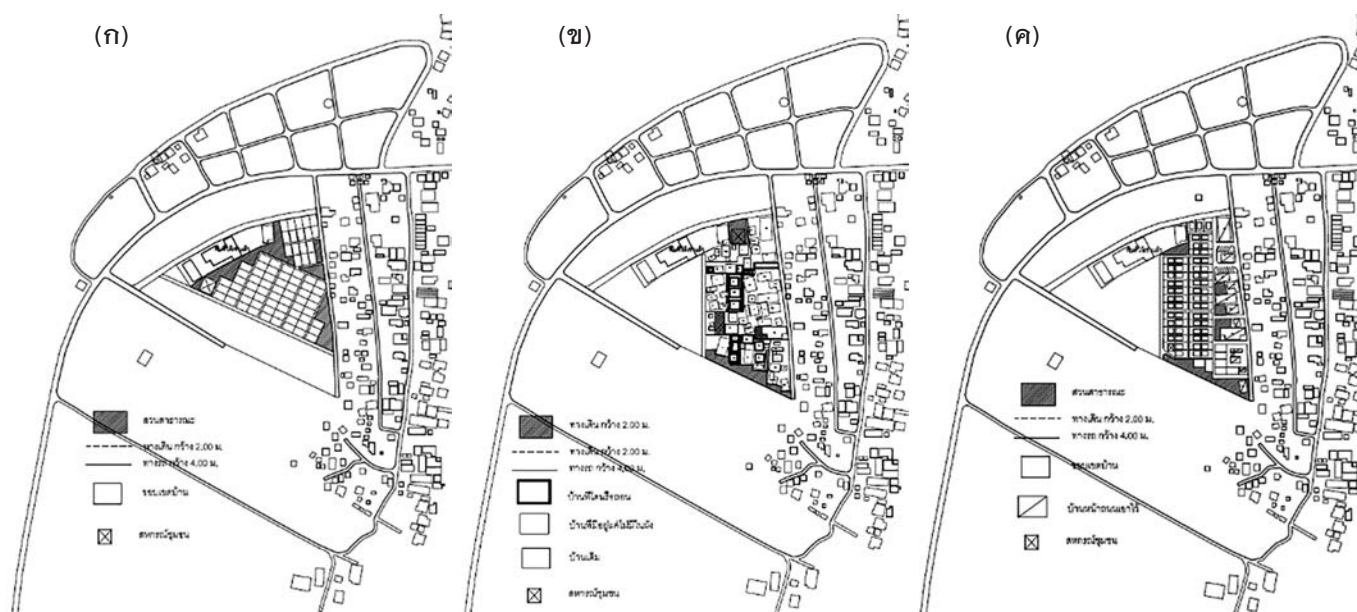
เกณฑ์การประเมินสภาพบ้าน / ร้อยละของความมั่นคง	บ้านมั่นคง (แข็งแรงดี)	บ้านต้องการ ปรับปรุงซ่อมแซม (ควรปรับปรุง)	บ้านสภาพไม่มั่นคง (ปรับปรุงเร่งด่วน)
1. ลักษณะการเข้าถึง	20	50	30
2. ลักษณะทางกายภาพ (พื้น/ผนัง/เพดาน)	35	48	17
3. ลักษณะโครงสร้างหลักอาคาร	30	53	17
4. ลักษณะสภาวะในการอยู่อาศัย	42	41	17
5. ลักษณะพื้นที่ที่ตอบสนองวิถีชีวิตของชุมชน	53	30	17

ใช้งานร่วมกันได้ นอกจากนี้ข้อมูลสนับสนุนเรื่องการออกแบบวางผังชุมชนอย่างยั่งยืนที่ต้องคำนึงถึง ได้แก่ ความปลอดภัย การมีสภาวะที่ดี ขนาดของถนนที่เหมาะสม เพื่อรองรับการเคลื่อนย้ายผู้ป่วยและช่วยเหลือกรณีเกิดเหตุเพลิงไหม้ การเว้นระยะห่างของบ้านและระยะร่นตามที่กฎหมายควบคุมอาคารกำหนดไว้ เป็นต้น ทำให้ได้ข้อสรุปความต้องการในการออกแบบวางผังชุมชนบ้านแหลมโพธิ์ ดังนี้ 1) การสร้างความมั่นคงให้กับบ้านแต่ละหลัง 2) การสร้างระบบโครงข่ายการสัญจรภายในชุมชน และ 3) การสร้างระบบเส้นทางสัญจรและระบบการระบายน้ำเสียของชุมชน

2. การออกแบบอย่างมีส่วนร่วม การนำเสนอแบบทางเลือกที่มีความแตกต่างกัน เป็นเครื่องมือเพื่อใช้สร้างแรงกระตุ้นให้คนในชุมชนเกิดการแสดงความคิดเห็น เป็นการกระตุ้นให้ผู้ที่ได้รับผลกระทบนั้นกล้าที่จะแสดงความคิดเห็น นำไปสู่การเสนอ

แนวทางแก้ไขและการสร้างข้อตกลงร่วมกัน สามารถนำไปต่อยอดการออกแบบอย่างมีส่วนร่วมได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยการออกแบบวางผังชุมชนที่แตกต่างกันจำนวน 3 รูปแบบ เกิดจากการนำข้อมูลและความต้องการของชุมชนมาวิเคราะห์ร่วมกับหลักทฤษฎีของการออกแบบวางผังชุมชนและเงื่อนไขจากกรณีศึกษารักษ์ ซึ่งทั้งหมดนี้จะต้องคำนึงถึงความต้องการที่สะท้อนมาจากการรับฟังความคิดเห็นของคนในชุมชนเป็นหลัก โดยทั้ง 3 รูปแบบจะมีลักษณะที่แตกต่างกันดังนี้ รูปแบบ ก เป็นการออกแบบผังชุมชนแบบปรับปรุงหรือย้ายใหม่ทั้งหมด รูปแบบ ข เป็นการรื้อย้ายบางส่วน และรูปแบบ ค เป็นการเก็บพื้นที่บางส่วนและรื้อย้ายสร้างใหม่บางส่วน (ภาพที่ 10)

นอกจากนี้ ชาวบ้านในชุมชนยังเสนอแบบผังชุมชนของตนเอง จำนวน 1 รูปแบบ ซึ่งชาวบ้านในชุมชนพยายามกำหนดเส้นทางสัญจรที่กระทบบ้านที่สร้างอยู่เดิมให้น้อยที่สุดและหาก

ภาพที่ 10 (ก) การออกแบบวางผังชุมชน รูปแบบ ก (แบบรื้อย้ายใหม่ทั้งหมด) (ข) การออกแบบวางผังชุมชน รูปแบบ ข (แบบรื้อย้ายบางส่วน) และ (ค) การออกแบบวางผังชุมชน รูปแบบ ค (แบบเก็บและรื้อย้ายสร้างใหม่บางส่วน)

ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ก็จะให้กระทบกับบ้านพักอาศัยที่มีความไม่มั่นคงหรือมีความต้องการก่อสร้างใหม่เป็นอันดับแรก พร้อมทั้งร่วมกันหาแนวทางแก้ไขปัญหาลำหรับผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการตัดเส้นทางสัญจรในชุมชนด้วยเช่นกัน ผลสรุปคือชุมชนจะมีถนนที่เชื่อมต่อกันเป็นโครงข่ายสามารถเข้าถึงบ้านทุกหลังได้อย่างสะดวก โดยถนนหลักจะมีขนาดกว้าง 4 เมตร พร้อมรางระบายน้ำทั้ง 2 ฝั่งกว้าง 50 เซนติเมตร

ภายหลังเสร็จสิ้นกระบวนการออกแบบอย่างมีส่วนร่วมจึงนำแบบผังที่ชุมชนสรุปไปพัฒนาให้เป็นแบบการนำเสนองานทางสถาปัตยกรรมที่ถูกต้อง ประกอบไปด้วย ผังบริเวณ ผังโครงข่ายสาธารณูปโภค โดยแสดงแบบทัศนียภาพจำลองในส่วนต่าง ๆ เพิ่มเติมและนำกลับมาเสนอให้สมาชิกในชุมชนได้ร่วมกันพิจารณาอีกครั้ง รวมถึงตัวแทนจาก พอช. เข้ามาให้ความรู้กับชุมชนในการเตรียมความพร้อมสำหรับการจัดทำข้อเสนอโครงการที่จะนำชุมชนเข้าสู่กระบวนการบ้านมั่นคงต่อไป โดยร่วมกันจัดทำแผนพัฒนาในด้านกายภาพและการนำเสนอกระบวนการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนผ่านกระบวนการจัดตั้งสหกรณ์

3. การนำเสนองาน เป็นกระบวนการของการนำเสนองานเพื่อสร้างความมั่นคงในการใช้ที่ดิน นำเสนอแนวทางการออกแบบวางผัง แนวทางการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ การพัฒนาระบบสาธารณูปโภคและพื้นที่ส่วนกลางภายในชุมชนให้กับภาครัฐร่วม ได้แก่ เจ้าหน้าที่จากกรมธนารักษ์และเทศบาลตำบลพุมเรียง รวมถึงตัวแทนจากสหกรณ์จังหวัดสุราษฎร์ธานีที่เข้ามาให้คำแนะนำการเช่าที่ดินแปลงรวมในระบบนิติบุคคลผ่านกระบวนการจัดตั้งกลุ่มสหกรณ์ออมทรัพย์ โดยผลจากการนำเสนอในครั้งนี้ ชาวบ้านในชุมชนได้รับการเห็นชอบในหลักการจากกรมธนารักษ์ในการขอเช่าพื้นที่ และมีการขอคำปรึกษากับเทศบาลตำบลพุมเรียงในเรื่องแผนการพัฒนาและงบประมาณสนับสนุนในพื้นที่ เช่น ระบบไฟฟ้า ระบบรางระบายน้ำและทางสัญจรเพิ่มเติม รวมถึงการขอสิทธิในการมีบ้านเลขที่ของบ้านในแต่ละหลัง

จากนั้นตัวแทนชุมชนได้เข้าร่วมนำเสนอข้อเสนอ “โครงการบ้านมั่นคงแหลมโพธิ์” ต่อสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) เพื่อขอรับการพิจารณาให้เข้าสู่กระบวนการบ้านมั่นคง โดยเป็นการนำเสนอผังชุมชนและแนวทางการพัฒนา เพื่อแสดงให้เห็นถึงกระบวนการขับเคลื่อนเพื่อทำให้ชุมชนเกิดความมั่นคง ผ่านจัดตั้งกลุ่มสหกรณ์ออมทรัพย์ภายใต้ชื่อ “สหกรณ์บริการบ้านมั่นคงแหลมโพธิ์ จำกัด” ในลักษณะของการรวมกลุ่มกันเป็นนิติบุคคลภายใต้รูปแบบสหกรณ์ มีการซื้อหุ้นรายเดือน มีการเลือกตั้งประธานและกรรมการสหกรณ์ฯ มีการประชุมรับฟังความคิดเห็นของสมาชิกอย่างสม่ำเสมอ โดยมีตัวแทนจากสหกรณ์จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นผู้ให้การสนับสนุน

จากกระบวนการออกแบบอย่างมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นนี้เห็นได้ว่าชุมชนเกิดความเข้าใจและตระหนักถึงกระบวนการมีส่วนร่วม ทั้งในการวิเคราะห์ปัญหา การเสนอความต้องการ การ

สร้างแนวทางการพัฒนาชุมชน ภายใต้ข้อจำกัดต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม ทั้งยังรวมถึงการสร้างกระบวนการออกแบบวางผังชุมชนที่ตอบสนองความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง ก่อให้เกิดความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัย ผลักดันให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง สามารถรวมกลุ่มกันเพื่อเสนอแผนพัฒนาชุมชนต่อหน่วยงานของรัฐ นำไปสู่การพัฒนาชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม เห็นได้จากการนำเสนอโครงการที่ผ่านการอนุมัติและได้รับงบประมาณสนับสนุนโครงการเป็นจำนวนเงินทั้งสิ้น 5,311,000 บาท โดยแบ่งเป็นงบอุดหนุนการพัฒนาที่อยู่อาศัย จำนวน 2,820,000 บาท งบการปรับปรุงสาธารณูปโภคชุมชน จำนวน 2,350,000 บาท และงบบริหารการจัดการปรับปรุงชุมชน จำนวน 141,000 บาท

4. การขับเคลื่อนงานออกแบบสู่การนำไปใช้จริง

หลังจากชุมชนได้รับการอนุมัติและงบประมาณสนับสนุนโครงการบ้านมั่นคง โดยงบประมาณถูกแบ่งออกเป็น 2 ส่วนหลัก ๆ คือ 1) งบปรับปรุงสาธารณูปโภค ได้แก่ ถนนภายในชุมชน และรางระบายน้ำ 2) งบประมาณในการพัฒนาที่อยู่อาศัย จำนวน 67 ครัวเรือนที่เข้าร่วมโครงการ โดยแบ่งเป็นบ้านที่ต้องซ่อมแซม จำนวน 50 ครัวเรือน บ้านที่ต้องสร้างใหม่ จำนวน 13 ครัวเรือน และบ้านที่มั่นคงแล้ว (ปรับปรุงเฉพาะระบบสาธารณูปโภค) จำนวน 4 ครัวเรือน ซึ่งชุมชนนำผังที่ออกแบบอย่างมีส่วนร่วมมาใช้ โดยเริ่มจากการรื้อวัดขอบเขตที่ดินของบ้านพักอาศัยแต่ละหลังรวมถึงการวางแนวถนน ซึ่งอาจมีการปรับเปลี่ยนบางส่วนตามความเหมาะสมและตามหน้างานที่เกิดขึ้นจริงเพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบจากการสร้างถนน นอกจากนี้ยังได้นำผังที่ดินเปล่ามาเลือกผู้ที่ได้รับสิทธิในการเช่าแปลงย่อยเพิ่มเติม (ภาพที่ 11)

ในการดำเนินการก่อสร้างชาวบ้านในชุมชนได้ร่วมกันแต่งตั้งตัวแทนดูแลและควบคุมงานก่อสร้างโดยอาศัยกลไกของกลุ่มสหกรณ์บริการบ้านมั่นคงแหลมโพธิ์ จำกัด ในการดำเนินงาน รวมถึงงานในบางส่วนที่ยังไม่ได้รับงบประมาณสนับสนุน เช่น ระบบโครงข่ายไฟฟ้า ถนนรองบางสาย เป็นต้น ก็ได้นำเสนอแผนการพัฒนาชุมชนเพิ่มเติมผ่านไปยังเทศบาลตำบลพุมเรียงเพื่อของบประมาณสนับสนุนเพื่อให้ชุมชนมีความเป็นอยู่ที่มั่นคงและยั่งยืนในทุก ๆ ด้านมากที่สุด

ความรู้หรือความเชี่ยวชาญที่ใช้

โครงการบ้านมั่นคง (Community Organizations Development Institute, 2015)

1. ชุมชนจะต้องเป็นหลักในการดำเนินการรวมถึงเป็นเจ้าของโครงการ การศึกษาเรื่องความมั่นคงของที่อยู่อาศัยและนำขั้นตอนของการดำเนินการมาใช้ เพื่อให้คนในชุมชนเข้าใจในภาพรวมของการดำเนินการบ้านมั่นคง จากข้อมูลพบว่า การดำเนินโครงการบ้านมั่นคงเป็นการพัฒนาด้านที่อยู่อาศัย โดยชุมชนต้องมีการจัดการบริหารด้วยตนเอง ซึ่งมีหน่วยงานสนับสนุน ได้แก่

ภาพที่ 11 (ก) การกำหนดขอบเขตผังพื้นที่ของบ้านโดยใช้เครื่องวัด GPS และ (ข) การนำผังที่รังวัดเทียบกับพื้นที่จริง

หน่วยงานในท้องถิ่น สถาปนิกและวิศวกร เข้ามาช่วยในการออกแบบวางผังและให้คำปรึกษาในการก่อสร้างให้กับชุมชน เพื่อให้เกิดชุมชนน่าอยู่ที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ ซึ่งการดำเนินการบ้านมั่นคงมีอยู่ 8 ขั้นตอน คือ 1) ต้องทำความเข้าใจตรงกัน สร้างความเป็นเจ้าของร่วมกันของคนในชุมชน 2) การออกแบบ 3) การแบ่งงานกันทำ 4) การสำรวจข้อมูลชุมชน 5) การจัดระบบสิทธิ์ในที่อยู่อาศัย 6) การร่วมวางผัง เพื่อปลูกบ้านตามใจผู้อยู่ 7) ร่วมกันสร้างระบบสาธารณูปโภคและการสร้างบ้าน และ 8) การมีบ้านมั่นคงชุมชนต้องมั่นคง (Community Organizations Development Institute, 2012)

2. การพัฒนาชุมชน การสร้างสรรค์ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอย่างมีกระบวนการมีโครงสร้างและแบบแผนและมีการกำหนดเป้าหมายที่แน่นอน เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตในด้านต่าง ๆ เช่น เศรษฐกิจ การศึกษา สุขภาพอนามัย วัฒนธรรมให้ดีขึ้น ต้องคำนึงถึงทุนทางสังคมของชุมชนที่มีมาแต่เดิม คือ ภูมิปัญญา ระบบนิเวศ ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี ชาติพันธุ์ ศาสนาและภาษา (Puangngam, 2010) รวมถึงหลักคิดมูลฐานของการพัฒนาชุมชน (Kanchanachitra, 1980) 3 ด้าน ได้แก่

1) การช่วยเหลือตนเองในรูปแบบของแรงงานและวัสดุที่มีของตนเอง โดยในกรณีที่เกิดความสามารถก็จะมีหน่วยงาน

เข้ามาสนับสนุนตามสมควร ซึ่งเป้าหมายคือต้องการช่วยเหลือให้ประชาชนนั้นสามารถช่วยเหลือตนเองได้

2) การพัฒนาชุมชนแบบเบ็ดเสร็จ เป็นการประสานการปฏิบัติงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและประสานวิธีการหลายวิธีในหลายด้านในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งจัดให้มีกิจกรรมต่าง ๆ เกิดขึ้นภายในโครงการ โดยจะต้องเป็นกิจกรรมที่สามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้หลายปัญหาเพราะต้องทำความเข้าใจว่าปัญหาหนึ่งจะมีความเกี่ยวเนื่องกันหรือกระทบกับอีกปัญหาหนึ่งหรือหลายปัญหาเสมอ

3) การพัฒนาชุมชนเป็นการดำเนินงานที่เริ่มจากท้องถิ่น ชนบทโดยจะต้องสอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาประเทศ เพื่อให้ได้รับการสนับสนุนจากรัฐในด้านวัสดุหรือกำลังคนได้

3. การเชื่อมโยงการทำงานร่วมกัน สนับสนุนและสร้างการเรียนรู้ กระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อให้เกิดการทำงานร่วมกัน สอดคล้องกับแนวคิดของ Srisopon, (2005) โดยกระบวนการมีส่วนร่วมจะเน้นให้คนในชุมชนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาชุมชนเปิดโอกาสในการรวมตัวกันแก้ไขปัญหาและจัดการที่อยู่อาศัย ซึ่งจะเน้นการปฏิบัติการที่ทำให้เกิดผล และตัวกระบวนการที่เกิดขึ้นนั้นต้องมีความยืดหยุ่นสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความเหมาะสมกับสถานการณ์และทรัพยากรที่ใช้ดำเนินการ เกิดเป็นการ

แก้ไขปัญหาและพัฒนาพื้นที่อยู่อาศัยร่วมกันอย่างแท้จริง โดยใน ส่วนของขั้นตอนของการออกแบบอย่างมีส่วนร่วม แบ่งออกได้เป็น 3 ขั้นตอน (Upala & Bunnarong, 2017) ได้แก่ การรับฟังแนวคิด และความต้องการ การพัฒนาแบบ และการนำแบบไปสู่การปฏิบัติ โดยผลของการออกแบบที่ได้นั้นจะมีความสอดคล้องกับพฤติกรรม และความต้องการเป็นอย่างยิ่ง ผู้ออกแบบมีหน้าที่แบ่งปันในเรื่อง ของประสบการณ์หรือมุมมองในฐานะผู้เชี่ยวชาญ และคนในชุมชน ที่เป็นผู้ใช้งานสามารถแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะในการ แก้ไขปัญหาพร้อมกันภายใต้กระบวนการตัดสินใจแบบประชาธิปไตย ผ่านกิจกรรมหรือวิธีการที่เหมาะสม มีการให้ความรู้ความเข้าใจ เรื่องความมั่นคงและแข็งแรงของบ้านและการพัฒนา (Department of Public Works and Town & Country Planning, 2012) เพื่อใช้เป็น หลักเกณฑ์ในการประเมินสภาพบ้านของชุมชน โดยมีหลักเกณฑ์ ดังต่อไปนี้

1) ลักษณะภาพรวมทางกายภาพบ้าน ได้แก่ ขนาดกว้าง ยาว จำนวนชั้น ลักษณะโครงสร้างและวัสดุ อายุบ้าน การต่อเติม (ระบุตำแหน่งพร้อมช่วงเวลา)

2) ลักษณะการเข้าถึงและสภาพพื้นที่โดยรอบของบ้าน โดยบ้านจะต้องมีทางเข้าที่ชัดเจน ติดถนนหลักหรือถนนย่อยภายใน ชุมชน รถยนต์หรือรถจักรยานยนต์สามารถเข้าถึงได้ มีการระบาย น้ำที่ดีและสามารถเดินได้รอบตัวบ้าน

3) ลักษณะทางกายภาพทางสถาปัตยกรรม พื้น ผนัง หลังคา ต้องใช้วัสดุที่มีความคงทนถาวร ประตู-หน้าต่างมีความ แข็งแรง มีขนาดพื้นที่ใช้สอยที่เพียงพอต่อการอยู่อาศัย

4) ลักษณะกายภาพด้านโครงสร้างอาคาร โครงสร้างบ้าน อยู่ในสภาพดี วัสดุโครงสร้างต้องคงทนถาวร ไม่แตกร้าว ไม่ทรุด ตัวหรือเอียง

5) ลักษณะด้านสุขภาวะของการอยู่อาศัย คือ มีห้องน้ำที่ ใช้งานได้ มีระบบระบายน้ำทิ้งครัวเรือน ระบบประปา ระบบไฟฟ้า ที่มีมาตรฐาน

6) ลักษณะจำเพาะที่ตอบสนองวิถีชีวิตหรือเศรษฐกิจของ ชุมชน (ถ้ามี) เช่น พื้นที่ในการประกอบอาชีพที่เกี่ยวกับการแปรรูป สินค้าประมง หรือการค้าขาย เป็นต้น

องค์ประกอบที่ใช้ในการประเมินประสิทธิภาพของอาคาร (Maturakarn, 2014) ได้แก่ 1) การมุ่งเน้นถึงความปลอดภัยและ ระบบสาธารณูปโภค 2) การมุ่งเน้นกิจกรรมที่สอดคล้องกับการใช้ อาคาร และ 3) การมุ่งเน้นการรับรู้และตอบสนองต่อสภาพแวดล้อม ของผู้ใช้อาคาร

4. การสร้างการเรียนรู้ร่วมกันในการวางแผนพัฒนา ชุมชน แนวทางการออกแบบวางผังโดยการวิเคราะห์ปัจจัยจาก การพิจารณาที่ตั้งและบริบทของพื้นที่เดิมเพื่อทราบถึงโอกาสและ ข้อจำกัดของที่ตั้งตามแนวคิดของ LaGro, (2008) ที่ประกอบด้วย ลักษณะทางกายภาพของที่ตั้งว่าเป็นรูปแบบใด การรับน้ำและการ ระบายน้ำเป็นแบบไหน และลักษณะทางวัฒนธรรม ข้อกำหนดหรือ

ข้อบังคับในการใช้พื้นที่ การเปิดที่ว่างในชุมชนรวมถึงรูปแบบของ ระบบสาธารณูปโภคพื้นฐานของชุมชน สอดคล้องกับหลักการ วางผังและออกแบบเพื่อการเติบโตอย่างชาญฉลาดและพัฒนา อย่างยั่งยืนในระดับชุมชนย่อย (Piromruen, 2018) ที่ต้องพิจารณา ด้านการส่งเสริมพื้นที่ให้มีความสวยงาม มีการรักษาพื้นที่เปิดโล่ง ขนาดใหญ่ มีการใช้ประโยชน์จากที่ดินได้อย่างสมดุล เช่น ที่อยู่ อาศัย ร้านค้า อาคารประชาคม โรงเรียน สถานรับเลี้ยงเด็ก พื้นที่ นันทนาการ เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของชุมชน เหล่านี้ควรอยู่ในระยะทางที่เดินได้ และควรจัดให้มีพื้นที่ศูนย์กลาง สำหรับการรวมตัวในพื้นที่สาธารณะหลัก โดยสิ่งสำคัญคือต้องมี การดำรงชีวิตที่สุขสบายและมีความปลอดภัย มีเอกลักษณ์ของ ชุมชน สร้างความกลมกลืนในความสัมพันธ์ระหว่างอาคารสถานที่ กับรูปแบบพฤติกรรมของชุมชน และการเข้าถึงชุมชนที่มีความ สะดวกสบาย เช่น การปรับปรุงผิวถนน การสร้างสะพานใหม่ ขยาย ทางแยก ติดตั้งป้าย เป็นต้น (Kuncheon, 2002)

การออกแบบวางผังและการออกแบบบ้านผู้มีรายได้น้อยในโครงการบ้านมั่นคง และรูปแบบของการพัฒนาที่อยู่ อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อย

การออกแบบวางผังชุมชน และการออกแบบวางผังและ ออกแบบบ้านของผู้มีรายได้น้อย (Community Organizations Development Institute, 2018) จะต้องวิเคราะห์ที่ตั้งในเรื่องของ ลักษณะแปลงที่ดิน ระบบสาธารณูปโภค เส้นทางการคมนาคม หลัก ทางเข้า-ออก ทิศทางของแดด ลม ฝน การวิเคราะห์เรื่อง กระบวนการสังคม ความเป็นเครือญาติ ความผูกพันและการ มีกิจกรรมร่วมกัน สิ่งเหล่านี้ล้วนมีผลต่อการจัดกลุ่มที่อยู่อาศัย การวิเคราะห์ด้านความสามารถในการจ่าย ราคา ความยากง่ายใน การก่อสร้างและการดูแลรักษารวมไปถึงรูปแบบที่จะต้อง สอดคล้องกับจำนวนสมาชิก อาชีพ อายุ ศาสนา และพฤติกรรม โดยในส่วนของรูปแบบการพัฒนาที่อยู่อาศัยผู้มีรายได้น้อยนั้น (Community Organizations Development Institute, 2012) ได้นำมา ใช้ 3 ประเด็นจากทั้งหมด ซึ่งประกอบด้วย

1) การปรับปรุงสาธารณูปโภคในพื้นที่เดิม (Slum upgrading) เป็นการปรับปรุงพัฒนาระบบสาธารณูปโภคหรือการ บริการพื้นฐานที่จำเป็น และพัฒนาสภาพแวดล้อมของชุมชนให้ดีขึ้น มีการเชื่อมโยงกับการพัฒนาสังคมด้านอื่นๆ เป็นรูปแบบการพัฒนา ที่คงความเป็นชุมชนเดิม ที่สำคัญคือการปรับปรุงสิทธิในที่ดินอยู่ อาศัยให้ชัดเจนขึ้น ได้แก่ การเช่าโดยกลุ่มสหกรณ์ เพื่อได้รับ อนุญาตให้อยู่อาศัยอย่างถูกต้อง เป็นต้น

2) การจัดปรับผังที่ดิน (Slum re-blocking) เป็นการ ปรับปรุงชุมชนเดิมให้มีระบบผังและโครงสร้างพื้นฐานด้าน สาธารณูปโภคให้ดีขึ้น เป็นการผสมผสานกันระหว่างโครงสร้างของ ผังชุมชนเดิมบางส่วน และการปรับขยายบางส่วนใหม่ ซึ่งอาจมีการ ปรับรื้อย้ายพื้นที่บ้านบางส่วน บ้านที่ใหญ่มากอาจต้องลดขนาดบ้าน

เพื่อให้สมาชิกทั้งหมดสามารถได้สิทธิ์อยู่อาศัยใกล้เคียงกันและพัฒนาระบบสาธารณูปโภคให้ดีขึ้น เพื่อให้เกิดสภาพชุมชนที่ดีขึ้น และเกิดความมั่นคงด้านที่ดิน

3) การประสานประโยชน์การใช้ที่ดิน/การแบ่งปันที่ดิน (Land sharing) ระหว่างชุมชนกับเจ้าของที่ดินในรูปแบบที่เจ้าของที่ดินให้เช่าหรือขายในราคาที่ถูกโดยแลกกับการใช้ประโยชน์จากที่ดินส่วนที่เหลือ เพื่อให้ชุมชนอยู่ในที่ดินที่มีความมั่นคงในระยะยาว หรือมีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน รัฐให้การสนับสนุนด้านสาธารณูปโภค รวมถึงชุมชนสามารถใช้สินเชื่อจากสถาบันการเงินในการพัฒนาที่อยู่อาศัยของตนเองได้

สถานการณ์ใหม่ ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

ชาวบ้านในชุมชนได้รับการสิทธิที่ดินอย่างถูกต้องจากการเช่าที่ดินแปลงรวมกับกรมธนารักษ์ ในรูปแบบสหกรณ์บริการบ้านมั่นคงแหลมโพธิ์ จำกัด และงบประมาณสนับสนุนจากโครงการบ้านมั่นคง ทำให้ชุมชนบ้านแหลมโพธิ์ ในพื้นที่ซอย 3 เกิดการเปลี่ยนแปลงและแก้ไขประเด็นปัญหาของชุมชน ในเรื่องของการถือครองกรรมสิทธิ์ที่ดิน ระบบโครงข่ายสาธารณูปโภคในชุมชน ระบบสาธารณูปโภคและความมั่นคงของที่พักอาศัยได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงระบบทางสัญจรและสาธารณูปโภคภายในชุมชน โดยการนำผังชุมชนที่ร่วมกันออกแบบและงบประมาณจากโครงการบ้านมั่นคงที่ได้รับการอนุมัติ ในส่วนของงบการปรับปรุงสาธารณูปโภคชุมชนจำนวน 2,350,000 บาท มาดำเนินการสร้างระบบทางสัญจรภายในชุมชน เป็นถนนคอนกรีตเสริมเหล็กกว้าง 4 เมตร พร้อมรางระบายน้ำ 2 ฟัง กว้างฝั่งละ 50 เซนติเมตร จำนวน 4 เส้นทาง (ภาพที่ 12) หลังจากการดำเนินการไปบางส่วน ชาวบ้านในชุมชนได้เข้าร่วมประชุมกับ

เทศบาลตำบลพุมเรียง เพื่อของบประมาณเพิ่มเติมในการสร้างถนนคอนกรีตเสริมเหล็กกว้าง 5 เมตร พร้อมรางระบายน้ำ (บริเวณเส้นหลังโรงน้ำ) จำนวน 1 เส้นทาง เพื่อความสมบูรณ์และเชื่อมต่อกันของเส้นทางสัญจรและรางระบายน้ำภายในชุมชน รวมถึงการได้รับงบประมาณสนับสนุนจากการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค สาขาอำเภอไชยา ที่เข้ามาติดตั้งระบบไฟฟ้าในชุมชนเพื่อให้ทุกครัวเรือนได้มีไฟฟ้าใช้ ซึ่งในปัจจุบันอยู่ในการดำเนินการติดตั้งเสาและเชื่อมต่อไปยังบ้านพักอาศัยในแต่ละหลัง นอกจากนี้ชาวบ้านในชุมชนยังได้ปรับปรุงพื้นที่โรงน้ำเดิมบางส่วน ให้เป็นพื้นที่ทำงานของกลุ่มสหกรณ์บริการบ้านมั่นคงแหลมโพธิ์ จำกัด และปรับปรุงพื้นที่ในส่วนที่เหลือให้เป็นพื้นที่เอนกประสงค์ สำหรับการจัดประชุมและจัดกิจกรรมของคนในชุมชน ซึ่งผลของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้ชาวบ้านในชุมชนมีถนนที่สามารถเข้า-ออกที่ที่พักอาศัยของตนเองได้ทุกครัวเรือน รวมถึงมีระบบรางระบายน้ำในชุมชน ทำให้เวลาฝนตกหรือในช่วงฤดูฝนจะไม่ทำให้เกิดน้ำท่วมขังในชุมชน

2. การถือครองกรรมสิทธิ์ที่ดินและความมั่นคงของที่พักอาศัย จากงบประมาณของโครงการบ้านมั่นคง ในส่วนของงบอุดหนุนการพัฒนาที่อยู่อาศัย จำนวน 2,820,000 บาท ชาวบ้านในชุมชนได้นำมาจัดสรรและใช้ปรับปรุงที่อยู่อาศัยให้มั่นคงขึ้น โดยแบ่งเป็นบ้านที่ต้องซ่อมแซม จำนวน 50 ครัวเรือน บ้านที่ต้องสร้างใหม่ จำนวน 13 ครัวเรือน ซึ่งในปัจจุบันได้มีการปรับปรุงแล้วเสร็จจำนวน 49 หลัง คิดเป็นร้อยละ 78 และยังอยู่ในระหว่างการดำเนินการอีกจำนวน 14 หลัง คิดเป็นร้อยละ 22 ของครัวเรือนที่ได้รับงบอุดหนุนการพัฒนาที่อยู่อาศัย ทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของชุมชนด้านที่อยู่อาศัยที่มีความมั่นคงแข็งแรงเป็นรูปธรรมขึ้น เห็นได้จากลักษณะของโครงสร้างหลักและวัสดุที่ใช้ที่เป็นคอนกรีตและเหล็ก หลังคากระเบื้องลอนคู่ ผนังก่ออิฐบล็อด ที่สามารถกันแดด ลม ฝนได้ดี (ภาพที่ 13) รวมถึงการปรับปรุงห้องน้ำที่ถูกสุขลักษณะภายในบ้าน โดยหลังจากที่ชุมชนได้รับการสิทธิในการเช่าที่ดินและกำหนดขอบเขตของที่ดินเรียบร้อยแล้วนั้น ทำให้บ้านพักอาศัยในแต่ละหลังสามารถนำโฉนดที่ดินแปลงรวมที่แสดง

ภาพที่ 12 (ก) สภาพระบบสัญจรภายในและระบบรางระบายน้ำที่เชื่อมต่อกับถนนหลักของซอย 3 และ (ข) สภาพเส้นทางสัญจรภายใน พร้อมระบบรางระบายน้ำภายในชุมชน

ภาพที่ 13 (ก) สภาพที่พักอาศัยภายในชุมชนหลังได้รับงบประมาณปรับปรุง และ (ข) การใช้วัสดุโครงสร้างของบ้านพักอาศัยที่มีความมั่นคงแข็งแรง

ตำแหน่งบ้านของตนเองไปยื่นกับเทศบาลตำบลพุมเรียงในการขอรับบ้านเลขที่ เกิดเป็นความมั่นคงทางที่อยู่อาศัยได้อย่างเป็นรูปธรรม

ผลกระทบและความยั่งยืนของการเปลี่ยนแปลง

ผลจากการดำเนินวิจัยนี้เกิดผลกระทบและความยั่งยืนกับชุมชนบ้านแหลมโพธิ์ที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ การจัดตั้งกลุ่มสหกรณ์บริการบ้านมั่นคงแหลมโพธิ์ จำกัด ที่เกิดจากการร่วมมือของคนในชุมชนส่งผลให้เกิดการบริหารและการพัฒนาภายในชุมชน จากเดิมการบริหาร การพัฒนา หรือการจัดตั้งกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนเกิดจากหน่วยงานส่วนกลาง ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกเทศบาล เป็นต้น ที่เข้ามาจัดการเป็นหลัก ทำให้เกิดการประสานงานในลักษณะการทำงานเพียงฝ่ายเดียว ซึ่งชุมชนเองไม่ได้มีส่วนร่วมในการวางแผนหรือเสนอความต้องการที่แท้จริงในแต่ละกิจกรรมที่เกิดขึ้น แต่หลังจากมีการจัดตั้งกลุ่มสหกรณ์ ทำให้เกิดกลไกการขับเคลื่อน มีการเลือกตั้งตัวแทนหรือผู้นำชุมชนที่เข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารชุมชนกับเทศบาลตำบลพุมเรียง ประกอบกับสหกรณ์จังหวัดสุราษฎร์ธานี ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาและให้การสนับสนุนจึงทำให้เกิดการยอมรับในแนวทางการพัฒนาชุมชนมากขึ้น เกิดการสร้างกิจกรรมที่ตอบสนองความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง รวมไปถึงการมีสิทธิต่อรองกับหน่วยงานของรัฐในการเสนอโครงการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนได้

ความยั่งยืนในด้านความมั่นคงของที่อยู่อาศัย จากเดิมชาวบ้านในชุมชนเข้ามาอยู่อาศัยโดยยังไม่ได้รับกรรมสิทธิ์ในการใช้ประโยชน์ของพื้นที่อย่างถูกต้อง ซึ่งถือเป็นปัจจัยสำคัญที่สร้างความกังวลในการอยู่อาศัยของคนในชุมชน รวมถึงไม่ได้รับสิทธิ์การสนับสนุนใด ๆ จากหน่วยงานของรัฐ แต่หลังจากชุมชนได้เข้าร่วม

โครงการบ้านมั่นคงและได้รับสิทธิ์การเช่าที่ดินระยะยาวแล้วนั้น ทำให้สมาชิกที่เข้าร่วมได้รับงบประมาณสนับสนุนจากทาง พอช. รวมถึงได้รับสิทธิ์ในการกู้ยืมเงินจากกองทุนของกลุ่มสหกรณ์ฯ เพิ่มเติมเพื่อใช้ในการปรับปรุงซ่อมแซมหรือสร้างบ้านใหม่ นอกจากนี้ บางครอบครัวที่พอมีกำลังทรัพย์จะใช้เงินทุนของตนเองมาปรับปรุงหรือซ่อมแซมบ้านให้มั่นคงมากขึ้น

จากภาพรวมข้างต้น จะเห็นได้ว่าเป็นบ้านเรือนในชุมชนบ้านแหลมโพธิ์ที่เข้าร่วมโครงการในพื้นที่ซอย 3 จำนวนทั้งสิ้น 67 ครัวเรือน ที่ใช้งบอุดหนุนการพัฒนาที่อยู่อาศัย มีการก่อสร้างแล้วเสร็จจำนวน 49 ครัวเรือน และยังคงอยู่ในกระบวนการดำเนินการอีก 14 ครัวเรือน รวมถึงบ้านที่มั่นคงเดิมอีกจำนวน 4 ครัวเรือน มีการปรับปรุงซ่อมแซมให้บ้านอยู่ในสภาพที่ดีและถูกสุขลักษณะมากขึ้น เช่น การต่อเติมพื้นที่ครัว การสร้างห้องนอนที่เป็นสัดส่วน การทาสีใหม่เพื่อความสวยงามและน่าอยู่ เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความชัดเจนและความมั่นใจของชาวบ้านในชุมชนว่าสามารถดำเนินชีวิตและพักอาศัยในพื้นที่นี้ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน โดยในปัจจุบันชาวบ้านในชุมชนได้เสนอโครงการแปรรูปอาหารทะเลชุมชนบ้านแหลมโพธิ์ กับสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ในการสร้างอาชีพ เพิ่มมูลค่าสินค้าและพัฒนาผลิตภัณฑ์สินค้าทางทะเล พัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น สร้างกระบวนการเรียนรู้และพัฒนากลุ่มแปรรูปและระบบตลาดสำหรับประมงพื้นบ้านในชุมชน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความมั่นคงด้านคุณภาพชีวิตของชุมชนเช่นกัน

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ที่สนับสนุนทุนวิจัยภายใต้โครงการจัดทำแผนพัฒนาและแก้ปัญหาที่อยู่อาศัยอย่างยั่งยืนพื้นที่เทศบาลตำบลพุมเรียงโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน สัญญาทุนเลขที่ สก.54/266/2560

References

- Community Organizations Development Institute. (2012). Baan Mankong manual for layman edition. Retrieved January 10, 2021, from: <https://web.codi.or.th>. (in Thai).
- Community Organizations Development Institute. (2015). Baan Mankong project: Housing development by the community and local organizations. Retrieved January 10, 2021, from: <https://web.codi.or.th>. (in Thai).
- Community Organizations Development Institute. (2018). Administration manual project to support community organization procession, fiscal year 2018. Retrieved January 10, 2021, from: <https://web.codi.or.th>. (in Thai).
- Department of Public Works and Town & Country Planning. (2012). *Home care manual*. Bangkok: Achieve 888 Co.,Ltd. (in Thai).
- Kanchanachitra, J. (1980). *Community development*. Bangkok: Ramkhamhaeng University. (in Thai).
- Kunchon, K. (2002). *What is the city community design: Following up to find the answer in 40-year time frame*. Bangkok: Faculty of Architecture, Silpakorn University. (in Thai).
- LaGro, A. J. (2008). *Site analysis a contextual approach to sustainable land planning and site design*. (2nd edition). Canada: John Wiley & Sons, Inc.
- Maturakarn, C. (2014). Post-occupancy evaluation of apartment: A case study for cloud nine place apartment, Bangkok. *Journal of The Faculty of Architecture, KMUTL*, 18(1), 140–153. (in Thai).
- Ministry of Social Development and Human Security. (2017). 20-year residential development strategy 2017–2036. Retrieved February 13, 2021, from: <https://www.m-society.go.th>. (in Thai).
- National Housing Authority. (2019). The report summarizes and analyzes the database of low-income communities across the country: Project for improvement and development of information and dissemination services, the fiscal year 2019. Retrieved September 14, 2021, from: <https://opendata.nesdc.go.th>. (in Thai).
- National Statistical Office. (2020). Demographic statistics population and housing. Retrieved September 14, 2021, from: <http://statbbi.nso.go.th>. (in Thai).
- Netawong, W. (2015). *The problem of raising cobia and guidelines for submitting cobia as an alternative occupation for small-scale coastal fisheries in Ban Laem Pho community, Phum Riang sub-district, Chaiya district, Surat Thani province, Phase 1*. (Research report). Bangkok: The Thailand Research Fund. (in Thai).
- Piromruen, S. (2018). *Planning and designing for smart growth & sustainable development*. Bangkok: Faculty of Architecture, Silpakorn University. (in Thai).
- Puangngam, K. (2010). *Community and local self-governance*. Bangkok: Dharmasarn Co.,Ltd. (in Thai).
- Srisopon, S. (2005). *Participatory action planning for housing development in Tanam-Samsain community, Bangkok*. (Master's thesis). Faculty of Architecture, Chulalongkorn University. (in Thai).
- The Surat Thani Provincial. (2017). 20-year Surat Thani provincial development plan (2017–2036). Retrieved September 20, 2020, from: <https://www.suratthani.go.th>. (in Thai).
- Upala, P., & Bunnarong, S. (2017). Participatory design process for improving pedestrian environment and traffic sign system: A case study of Anuban Ranong school. *Area Based Development Research Journal*, 9(1), 52–69. (in Thai).
- Vichit, A. (2016). The potential development of folk fishery In Phum Riang municipality, Chaiya district, Surat Thani province. *Veridian E-Journal, Silpakorn University*, 9(2), 2452–2467. (in Thai).